

مسئولیت مدنی فرهنگیان از نظر فقهی و حقوقی

مجله علمی پژوهش در مدیریت و مطالعات اجتماعی (سال سوم)
شماره ۹ / پاییز ۱۳۹۶ / ص ۸۲-۷۵

محمد غلامعلی زاده^۱، فاطمه حسین آبادی^۲

^۱ استادیار حقوق خصوصی گروه الهیات و علوم اسلامی دانشگاه پیام نور

^۲ دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه آزاد واحد گرگان

نویسنده مسئول:

فاطمه حسین آبادی

چکیده

امروزه خسارات وارد بر دانش آموزان و خسارات ناشی از عمل دانش آموزان چنان حجم عظیمی را به خود اختصاص داده که در برخی از کشورها، قسمتی از حقوق مسئولیت مدنی تحت عنوان «حوادث آموزشی» به طور ویژه به طرق جبران این خسارات می پردازد، که عمده این خسارات نیز ناشی از تقصیر معلمان می باشد. مدرسه یکی از مؤلفه های جامعه مدنی است و همواره با آن تعامل دارد. در واقع «مدرسه مدنی» را در جامعه نمی توان یافت. همچنانکه جامعه مدنی طبعاً ترکیبی از مدارس مدنی است. چنین مدرسی را نیز معلمان به وجود می آورند، گسترش می دهند و تقویت می کنند که خود از مهارت های زندگی در جامعه مدنی برخوردارند و این مسئولیت یا وظیفه مراکز تربیت معلم است که چنین معلمانی را تربیت کند. در فقه امامیه قرنهای پیش به مسئولیت شخصی معلم اشاره شده است. امروزه یکی از مسئولیت های خاص، مسئولیت ناشی از عمل غیر است که یکی از اقسام آن، مسئولیت معلم ناشی از عمل دانش آموز می باشد. مسئولیت مدنی فرهنگیان بسیار وسیع بوده و در این جا فقط به مسئولیت وی در خصوص خساراتی که دانش آموز بر دیگری وارد می آورد بسنده می شود.

کلیدواژگان: فرهنگیان، دانش آموز، آموزشگاه، مسئولیت مدنی

مقدمه

طبق بند ۶ ماده ۱۳۸۴ ق.م.ف معلمان در مدت زمانی که دانش آموزانشان تحت نظارت و کنترل آنها می باشند، مسئول افعال زیان بار دانش آموزان می باشند (Fabre-Magnan. 2007/310). این مسئولیت شبیه به مسئولیت صنعتگر در ماده ۱۳۸۴ می باشد، ولی از آن متمایز است (Bertolaso. 2009/12) مسئولیت معلم به عنوان یک شهروند دارای بعد وسیعی است که هم در حقوق ایران و هم در حقوق فرانسه تابع قواعد عام مسئولیت است. اما آنچه در ماده ۱۳۸۴ به عنوان مسئولیت ویژه معلم مطرح شده مسئولیت وی در موردی است که از فعل دانش آموز به دیگری خسارتی وارد گردد. مسئولیت مزبور بر مبنای ظاهر ماده ۱۳۸۴ ق.م.ف می تواند دارای دو چهره باشد. از یک طرف باتوجه به قسمتی از ماده ۱۳۸۴ که مقرر می دارد معلم در مدتی که دانش آموز تحت مراقبت وی می باشد، مسئول عمل اوست، نشان از این دارد که این مسئولیت نمونه ای از مسئولیت ناشی از عمل غیر می باشد. از سوی دیگر با توجه به قسمتی دیگر از ماده ۱۳۸۴ که مقرر می دارد تقصیر معلم باید بر طبق قواعد عمومی به اثبات برسد نشان از آن دارد که این مسئولیت می تواند مسئولیت ناشی از عمل شخصی معلم به حساب آید (Jeannot-Pagès. 1999/3). به همین دلیل به نظر برخی درج چنین مسئولیتی در قسمت مسئولیت ناشی از عمل غیر به شدت مورد انتقاد است درحقیقت معلم به واسطه عمل دانش آموز مسئولیت دارد، هرچند چنین دانش آموزی تحت نظارت و تعلیم وی است اما بی شک این معلم نیست که بطور مستقیم بردیگری خسارت وارد می کند. (Jourdain. 2007/112). نکته دیگر این که بحث از مسئولیت مدنی معلم بر دو رکن کلی استوار است: یکی این که معلم وظیفه آموزش را بر عهده دارد و دیگر این که وی وظیفه مراقبت و مواظبت از دانش آموز را نیز بر عهده دارد و تکیه بر همین دو امر است که به مسئولیت مدنی معلم چهره ای متمایز از دیگر اشخاص می دهد (Jeannot-Pagès. 1999/9). در حقوق ایران می توان از مقررات کلی احکام مسئولیت مدنی مزبور را استنباط نمود. (کاتوزیان. ج ۱. ۵۵۷/۱۳۸۶ و صفایی. رحیمی. ۲۹۴/۱۳۸۹) در فقه نیز مقررات مربوط به مسئولیت شخصی معلم در مورد معلم شنا مطرح شده (طوسی. ۱۷۳/۱۳۸۷) و به نظر برخی از فقها در این موارد معلم به دلیل ائتلاف، ضامن می باشد. (ابن البراج. ۲۱۹/۱۴۱۱ و حلی (محقق). ج ۴. ۲۳۷/۱۴۰۸) مانند موردی که معلمی طفلی را بزند و طفل فوت کند (ابن البراج. ج ۲. ۴۹۴/۱۴۰۶) به نظر برخی در این موارد معلم در حفاظت از طفل مرتکب تعدی و تفریط شده است (ابن ادریس. ۳۹۹/۱۴۱۰) به زعم فقها خصوصیتی در معلم شنا نیست و هر معلمی می تواند همین احکام در مورد وی جاری باشد (نجفی. ج ۴۳. ۱۴۰۴/۱۰۶) همچنانکه در فقه نیز این عقیده وجود دارد که مسئولیت معلم منوط به صغیر بودن نیست (کاشانی. ۹۷/۱۴۰۸) که این احکام در مورد مسئولیت شخصی معلم است. اما در مورد مسئولیت معلم در خصوص فعل زیان بار دانش آموز که موضوع این نوشتار است مطلب صریحی وجود نداشته و در فقه فقط از عموماً می توان حکم این مساله را به دست آورد. نکته دیگر این که در ماده ۷ ق.م.ف فقط به مسئولیت سرپرست مجنون و صغیر اشاره شده و شرط اعمال ماده ۷ ق.م.ف آنصغیر یا مجنون بودن فرد است. در حالی که مسئولیت معلم ناشی از عمل دانش آموز منوط به حجر دانش آموز نبوده و آموزگار می تواند مسئول اعمال دانش آموز بالغ و عاقل نیز باشد. نکته دیگر این که اهمیت مطالعه مسئولیت مدنی آموزگار به حدی است که برخی از آن به عنوان «حوادث آموزشی» [۱] یاد کرده اند.

(Malaurie.Aynes.Stoffel-Munk. 2007/79) البته این حوادث دامنه بسیار وسیعی دارد. در این قلمرو، خسارت وارد به سبب فعل دانش آموز مطرح می شود. خواه این خسارت به اشخاص ثالث وارد شود یا به دیگر دانش آموزان. همچنین خسارات وارد به دانش آموزان در این حوزه قابل طرح است. خواه این خسارت به وسیله دیگر دانش آموزان به دانش آموزی وارد شود یا به وسیله اشخاص ثالث خسارتی بر دانش آموزی وارد شده باشد. (Carbonnier. 1998/411). مطالعه این حجم عظیم از مسئولیت ها از حوصله این نوشتار خارج است. بنابراین بحث فقط محدود به موردی است که از فعل دانش آموز خسارتی به دیگری وارد شده و معلم در نگهداری و مراقبت از دانش آموز کوتاهی نموده باشد. به همین دلیل مطالعه سیستم های حقوقی حاکی از این است که نوعی تمایل عمومی وجود دارد تا مسئولیت مدنی آموزشی به طور خاص مطالعه گردد [۲] (Viney. Jourdain. 1998/1017). [از سوی دیگر مطالعه حقوق کشور های مختلف دلالت بر این دارد که در سیستم های حقوقی فرض تقصیر به ندرت وجود داشته و همه مایل به بار نمودن بار اثبات تقصیر بر دوش زیان دیده بوده و از سوی دیگر دولت ها در مقابل زیان دیده خود را مسئول اعمال آموزگاران می دانند (Viney. Jourdain. 1998/1017). حال با فقدان مقرراتی در این خصوص در حقوق ایران به نظر می رسد طرح آن نه تنها از منظر غنی سازی حقوق مسئولیت مدنی ایران ضروری است بلکه طرح آن می تواند تمهیدی باشد تا در آینده قانونگذاران به این مساله نیز توجه داشته باشند.

بخش اول : مسئولیت مدنی

مسئولیت مدنی در حقوق تعهدات، عنوانی است برای بیان الزام قانونی جبران ضررهای ناروا خواه این ضرر از شکستن پیمان و نقص عهد حاصل آید یا تخطی از تکلیف عمومی احتیاط و عدم اضرار به غیر بر این پایه مسئولیت مدنی دو شاخه مهم دارد قراردادی و الزام خارج از قرارداد ضرر ناروا که جبران آن موضوع و هدف مسئولیت مدنی است ضرری است که در مبنای نظری مسئولیت از آن سخن می‌رود و معیار آن بر مبنای مسئولیت منطبق است.

جبران زیانهای ناروا موقوف به آن است که واجد شرایطی باشند از جمله شرایط، شرط (قابلیت پیش‌بینی متعارف) است که در مسئولیت قراردادی و و قهری مورد گفتگو است.

در میان نظامهای حقوقی گوناگون، لزوم بیشتر پیش‌بینی زیان در هر موقع مورد پذیرش است (حقوق ایران نیز می‌توان نشانه‌هایی از نفوذ قاعده یافت، مهمترین متن قانونی در حقوق موضوعه ایران در بر دارنده قاعده پیش‌بینی پذیری زیان است قانون مجازات اسلامی است که موارد متعددی از آن متضمن قاعده یاد شده در عرصه مسئولیت قهری است.

مسئولیت قراردادی:

مسئولیت قراردادی عبارت است از الزام عهدشکن به جبران خسارت ناشی از پیمان‌شکنی. مبنای این تعهد لزوم جبران ضرر ناروا است و منبع این الزام عقد عرف یا قانون است.

۲- مسئولیت خارج از قرارداد: در یک جامعه منظم هر گاه شخصی در اثر فعل یا ترک فعل خود ضرر ناروایی را بر دیگری وارد آورد مکلف به جبران آن است این الزام مسئولیت مدنی است.

۳- موضوع و هدف مسئولیت مدنی: موضوع و هدف مسئولیت اعم از قراردادی و غیرقراردادی جبران ضرری است که از رفتار شخص به دیگران وارد می‌آید و همه ضررها مشمول مسئولیت نیست بلکه فقط آن دسته از زیانها است که ناروا بر دیگری وارد شده باشد.

۴- فهم ضرر ناروا: در مفهوم ناروا اتفاق نظر وجود ندارد در حقوق قراردادهای ضرر ناروا ضرری است که از نقص عهد به بار آمده و منسوب به پیمان شکن است مبنای ناروایی نیز شکستن حریم و حرمت اصل والای حاکمیت اراده است.

در ضمن در مسئولیت خارج از قرارداد ضرر ناروا نقض هنجارهای اجتماعی یعنی تقصیر است (از دیدگاه پیروان تقصیر) و پیروان نظر به خطر به وجود آمدن محیطی خطرناک را ضرر ناروا می‌دانند. در نظریه تضمین حق ضرر ناروا نتیجه تزامم میان حق امنیت و حق اقدام شهروندان است و در کامن لا ارتکاب خطاهای معین می‌باشد.

۵- قیود ضرر جبران: ضرر ناروا باید قابل جبران باشد از این جهت باید مسلم و مستقیم و ضرری باقی و پابرجا باشد و قید دیگر قابل پیش‌بینی بودن ضرر می‌باشد.

۶- شرایط قابلیت پیش‌بینی: در خصوص ۳ قید در میان نظامهای حقوقی اتفاق نظر است لیکن خصوص قید (قابل پیش‌بینی بودن ضرر) اختلاف است.

بخش دوم: مسئولیت معلم در فقه**گفتار اول: مبنای مسئولیت معلم در فقه**

در خصوص مبنای مسئولیت شخصی معلم برخی به نظریه تقصیر گرایش دارند. (جبعی العاملی، ج. ۱۵، ۳۶۳/۱۴۱۳) برخی هم معتقدند که معلم شنا، مطلقاً مسئولیت دارد. از میان ایشان برخی مسئولیت را مطلق دانسته و بدون ذکر دلیل معلم را ضامن دانسته اند [۳] (مکی عاملی، ۱۴۱۴ ج. ۴، ۴۶۵) خواه، مرتکب تقصیر شده باشد و خواه، خطا، نکرده باشد. چنانچه عده ای تصریح کرده اند که تفاوتی در تفریط یا عدم آن نبوده و صراحتاً آن را ضامن مطلق دانسته اند و مسئولیت معلم را شبیه مسئولیت صانع دانسته اند که صانع نیز ضمانی مطلق دارد اگر چه تلاش نموده باشد. (جبعی العاملی، ۱۴۱۰ ج. ۱۰، ۱۴۹). عده ای نیز اطلاق این مسئولیت را مانند ضمان طبیب دانسته اند که فقط با کسب برائت می توان از آن رهایی جست (نجفی، ج. ۴۳، ۱۴۰۴/۱۰۷). عده ای نیز این اطلاق را اینگونه توجیه کرده اند که خود غرق، گویای تقصیر است. عده ای نیز اصل را بر برائت نهاده اند و گفته اند که اگر آموزش، مشروع باشد، ضمانی در کار نیست. (نجفی، ج. ۴۳، ۱۴۰۴/۱۰۶) برخی نیز معیار را در قابلیت استناد خلاصه نموده و معتقدند برای ضمان معلم خسارت باید به فعل معلم مستند باشد. (موسوی خویی، ۱۴۱۰/۱۰۳)

گفتار دوم: مسئولیت ناشی از عمل دانش آموز**۱- عدم وجود مقررره خاص در فقه**

در فقه نسبت به مسئولیتی که معلم در خصوص خسارات ناشی از عمل دانش آموز پیدا می کند نصی وجود ندارد.

۲- قواعد استنباط مسئولیت در فقه

در مواردی که حکم مسأله ای به صراحت بیان نشده باشد مانند مسئولیت معلم نسبت به فعل دانش آموز، فقه ابزارهایی را در اختیار فقها نهاده که به کمک آنها می توان حکم قضیه را پیدا کرد. در متون فقهی مسئولیت یا مبتنی بر ضمان ید است (علی الید ما اخذت حتی تودیة) یا اتلاف یا تسبیب. با عدم صدق مسئولیت ناشی از ید ضمانی در این موارد مسأله یا تابع اتلاف است یا تسبیب. حال در مواردی که مباشرت به تنهایی وجود داشته باشد مباشر ضامن است. اگر هم با واسطه شخصی به دیگری خسارت وارد آورد از باب تسبیب ضامن است. اما اگر دو شخص یکی از باب اتلاف و دیگری از باب تسبیب، سبب خسارت دیگری گردند چند حالت قابل تصور است: گاه سبب بر مباشر غالب می شود که در این مورد سبب ضامن است. مانند موردی که مباشر صغیر باشد. گاهی نیز سبب مغلوب مباشرت است که مباشر ضامن است. اما با تساوی آنها، قاعده اصلی، تقدم مسئولیت مباشر بر سبب است (طباطبایی، ۱۴۱۸، ج. ۱/۴۲۰) مگر در موردی که سبب اقوی باشد. در موردی که دانش آموزی سبب خسارت به دیگری گردد بحث ید ضمانی آموزگار منتفی است. بنابراین در این موارد دانش آموزی مباشرتاً سبب خسارت دیگری شده و کوتاهی معلم در مواظبت و مراقبت از وی نوعی سبب است. زیرا همانگونه که فقها ضمان معلم شنا را در ورود ضرر به کودک (ضرر ناشی از غرق شدن) نوعی تسبیب به دلیل کوتاهی و تقصیر در مواظبت و مراقبت از وی می دانند [۴] (عمیدی، ۱۴۱۶ ج. ۳، ۷۵۳) و به عبارتی همانگونه که این کوتاهی سبب می شود که طفل به خود ضرر وارد آورد، به همان نحو این کوتاهی می تواند سببی باشد تا دانش آموز به دیگری خسارت وارد آورد. در این موارد دانش آموز مباشر و معلم سبب است که طبق قاعده مباشر ضامن است مگر سبب اقوی باشد. حال اگر به برخی از متون فقهی مراجعه شود در باب سبب اقوی از مباشر یکی از مواردی که فقها سبب را اقوی دانسته اند موردی است که مباشر تحت اختیار و کنترل دیگری است مانند کودک که به قول برخی دلیل آن این است که کودک می تواند تحت اختیار و استیلا دیگری باشد به خلاف شخص کبیر. (موسوی بجنوردی، ۱۴۱۹ ج. ۲/۳۷) بنابراین به نظر می رسد با توجه به وجود قاعده تقدم مسئولیت مباشر بر سبب و با توجه به این فرمول فقهی که اگر سبب اقوی باشد فقط سبب ضامن است می توان نتیجه گرفت که اگر معلمی در مدرسه در نگهداری و مواظبت از دانش آموزی مرتکب تقصیر شده باشد (سبب) و کودکی به دیگری خسارت وارد آورد (مباشر) با لحاظ اقوی بودن سبب، معلم

مسئول جبران خسارت ناشی از عمل دانش آموز می باشد. دلیل دیگر این که اگر به قول فقها حدیث شریف منقول از حضرت امام صادق (ع) مبنی بر این که «من اضر بشيء من طريق المسلمين فهو ضامن» قاعده عامی باشد (حلی. (علامه) ۱۴۱۳. ج ۹/۱۲۰) صورت نزاع یعنی مسئولیت معلم به سبب کوتاهی در نگهداری از دانش آموز در خسارتی که دانش آموز به دیگری وارد آورده مشمول قاعده می باشد.

بخش سوم: حقوق موضوعه ایران

گفتار اول: عدم طرح مسئولیت آموزگار به نحو صریح

مسئولیت شخصی معلم مشمول ماده ۱ ق.م.م. و قواعد عام مسئولیت مدنی است. اما مسئولیت ویژه آموزگار ناشی از عمل دانش آموز به نحو صریحی مطرح نشده است و طرح آن ضروری است.

گفتار دوم: مفهوم معلم و شرایط مسئولیت معلم

۱- مفهوم

مفهوم معلم نیز در حقوق ایران مانند فرانسه هر تعلیم دهنده ای است که تا حدودی وظیفه مراقبت و مواظبت از دانش آموزی را داشته باشد.

۲- شرایط مسئولیت معلم

در حقوق ایران همه شرایط مسئولیت معلم که در فرانسه مطرح خواهد شد قابل پذیرش است. در حقوق ایران نیز با لحاظ ماده ۷ ق.م.م. مسئولیت معلم منوط به وظیفه مراقبتی است که در خصوص دانش آموز بر عهده دارد و شرط سنی برای دانش آموز وجود ندارد. همچنین شرط دیگر، اثبات تقصیر معلم می باشد. همچنین باید رفتار دانش آموز نیز مقصرانه باشد.

گفتار سوم: مسئولیت شخصی و مسئولیت ناشی از عمل غیر

۱- مسئولیت شخصی

مسئولیت شخصی معلم تابع قواعد عمومی مسئولیت مدنی است. اگر معلمی به نحو مباشرت سبب خسارت دانش آموزی شود، طبق ماده ۳۲۸ ق.م. و اگر به نحو تسبیب باشد طبق ماده ۳۳۱ ق.م. و ماده ۱ ق.م.م. مسئول می باشد. بدیهی است در مورد تسبیب، شرط مسئولیت وی، اثبات تقصیر است، به همین دلیل معلمی که به هنگام پاک کردن تابلو کلاسی، سبب گردد که اندکی خاک و گرده گچ به ریه دانش آموزی وارد شود، نباید مسئول باشد، زیرا اندک گرد و خاک گریز ناپذیر است.

۲- مسئولیت ناشی از عمل غیر

در حقوق ایران از نظر تحلیلی به نظر می رسد در موردی که رابطه شاگرد و معلمی وجود دارد، اما شاگرد مزبور، صغیر نیست مانند دانش آموزان مقطع متوسطه، در صورتی که خسارتی به بار آورند، در بدو امر خود شاگرد مکلف به جبران خسارت است. در این موارد نمی توان به ماده ۷ ق.م.م. استناد نمود. زیرا در ماده ۷ فقط صغیر و مجنون ذکر شده اما از باب قواعد کلی و با توجه به این مسئله که در حقوق مسئولیت مدنی هر شخصی که کنترل و نظارت بر دیگری دارد، مسئول اعمال زیانبار شخص تحت نظارت و کنترل می باشد، بعید نیست بتوان معلم را مسئول اعمال دانش آموز دانست. در همین مورد هم هست که در حقوق ایران این خلاء وجود داشته و باید مسئولیت مدنی آموزگار ناشی از عمل دانش آموز در قوانین مطرح شود و الا جایی که دانش آموز صغیر باشد مسئولیت معلم می تواند مشمول ماده ۷ ق.م.م. باشد.

گفتار چهارم: مسئولیت آموزشگاه و مدیریت آن

۱- مسئولیت مدنی مدیر آموزشگاه

در حقوق ایران مطالعه آیین نامه اجرایی مدارس، نشان می دهد که مدیر نیز می تواند بر مسئولین فوق، افزوده شود و تحت عنوان مسئولیت ناشی از فعل شخصی یا فعل غیر در مواردی بار جبران خسارت را به دوش کشد. ماده ۲ آیین نامه اجرایی مدارس مقرر می دارد: «مدرسه زیر نظر مدیر مدرسه اداره می شود...» و ماده ۴ آیین نامه مزبور نمایندگی و مسئولیت مدیر مدرسه را مطرح نموده و مقرر می دارد: «مدیر مدرسه به عنوان نماینده آموزش و پرورش منطقه مسئول حسن اجرای فعالیتهای آموزشی، مالی و اداری مدرسه می باشد و در کلیه امور مدرسه مسئولیت دارد...» در این آیین نامه زمینه مسئولیت ناشی از عمل غیر نیز در مورد مدیر فراهم شده است. زیرا طبق ماده ۷ آیین نامه فوق مدیر مدرسه بر دیگران نظارت دارد. حال در زمینه مورد بحث یعنی مسئولیت مدنی مدیر دو نوع مسئولیت قابل تصور است:

اول: مسئولیت ناشی از فعل شخص: در مواردی مدیر مدرسه، خود وظایف و تکالیفی دارد که عدم رعایت تکالیف مزبور، تقصیر بوده و در صورتی که عدم رعایت تکالیف، سبب ورود خسارت به دیگری شود، مدیر مدرسه، مسئول خطای خود بوده و این مسئولیت ناشی از فعل شخصی است. به عنوان مثال طبق ماده ۵۷ آیین نامه اجرایی مدارس «مدیران مدارس موظفند برای کمک به ارتقاء سطح بهداشت و سلامت محیط مدرسه بر اموری از قبیل تأمین آب آشامیدنی سالم، نظافت سرویس های بهداشتی، توجه به پاکیزگی لباس، بدن، موی سر دانش آموزان، تهویه و تأمین رنگ و روشنایی مناسب برای فضای مدرسه و تهیه و توزیع مواد خوراکی در تعاونی مدرسه و استفاده از لباس کار در کارگاهها مراقبت کامل معمول دارند» با قصور در تکلیف در مراقبت اگر خسارتی به شخصی وارد آید، مدیر، مسئولیت مدنی ناشی از فعل شخصی خواهد داشت.

دوم: مسئولیت ناشی از عمل غیر: در مواردی که مدیر، ناظر بر فعالیت کارکنان و معلمان مدرسه است ممکن است این سؤال مطرح گردد که آیا اگر قصوری از ناحیه کارکنان و معلمان رخ داده و سبب خسارت دیگری شود، آیا مدیر مدرسه هم مسئول است یا نه؟ به عنوان مثال ماده ۸۲ آیین نامه اجرایی مدارس مقرر می دارد: «مدیر مدرسه موظف است همکاران خود را نسبت به موارد انضباطی آگاه کند و ممنوعیت تنبیه بدنی را تذکر دهد و در صورت مشاهده تخلف، مراتب را جهت اطلاع و اقدام لازم به اداره آموزش و پرورش منطقه گزارش دهد» حال با توجه به این ماده اگر معلمی هنگام تأدیب دانش آموزی، سبب ورود خسارت به وی شد آیا گذشته از معلم، مدیر هم مسئولیت دارد یا نه؟ در پاسخ به نظر می رسد که گرچه در این آیین نامه در خصوص مسئولیت مدیر، ناشی از فعل غیر به نحو صریح، مطلبی وجود ندارد، اما با توجه به قواعد کلی و مخصوصاً ماده ۱۰ آیین نامه می توان مدیر را هم از بابت قصور در نظارت، مسئول خساراتی دانست که کارکنان وی وارد می آورند؛ اگر چه مدیری که خسارات را جبران می نماید، باید بتواند به مقصر واقعی مراجعه کند. به عبارت دیگر در مواردی که مدیروظیفه نظارت و مراقبت را بر عهده دارد، اگر بتوان نوعی رابطه گماشتگی و تبعیت تصور نمود، می توان مدیر را به عنوان متبوع، مسئول عمل کارکنان و تابعین خود دانست. البته این مسئولیت منوط به این است که قصور کارکنان در راستای وظایف محوله باشد. بنابراین اگر معلم بیرون از محیط آموزشی و با عملی خارج از وظیفه خود، سبب خسارت دیگری شد، طبیعتاً مسئولیت مدیر منتفی است.

۲- مسئولیت مدنی آموزشگاه

در حقوق ایران نیز آموزشگاه نقش کارفرما را داشته و بین معلم و آموزشگاه رابطه تبعیت و گماشتگی برقرار می شود که بر مبنای ماده ۱۲ طرح مسئولیت آموزشگاه به عنوان متبوع نسبت به عمل آموزگار به عنوان تابع بعید نیست.

نتیجه گیری

در حقوق کشور های دیگر مسئولیت مدنی معلم به طور ویژه مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است. در حالی که در حقوق ایران این مساله مطرح نشده است. از سوی دیگر تکیه بر ماده ۷ ق.م.م نیز نمی تواند جوابگوی معضلات و حوادث آموزشی باشد. زیرا در ماده ۷ فقط مسئولیت مدنی سرپرست « صغیر » و « مجنون » مورد بحث قرار گرفته است. در حالی که مسئولیت مدنی آموزگار، ممکن است نسبت به دانش آموزان بالغ و عاقل و رشید نیز مطرح باشد. از سوی دیگر در دیگر سیستم های حقوقی دولت ها نیز به عنوان تضمین کننده جبران خسارات، می توانند حمایت های جدی نسبت به زیان دیدگان به عمل آورند. در حالی که در حقوق ایران در شرایط فعلی و با لحاظ ماده ۱۱ ق.م.م امکان مسئول دانستن دولت منتفی است. در این موارد وضعیت زیان دیده چندان مطلوب نیست. زیرا در مواردی که دانش آموزی صغیر بوده و به آموزشگاه می رود با ماده ۷ ق.م.م معلم ضامن است. اما به محض این که از حالت صغر بیرون آمده و بالغ شد از یک طرف از شمول ماده ۷ خارج می گردد. از سوی دیگر مسئولیت مدنی آموزگار ناشی از عمل دانش آموز در حقوق ایران مطرح نشده و ازسویی با لحاظ ماده ۱۱ ق.م.م دولت نیز ضامن نیست. بدیهی است که غالباً دانش آموزان نوجوان هم هنوز چندان تمکن مالی قوی برای جبران خسارات ندارند و در این موارد خسارت زیان دیده، بدون جبران باقی می ماند. در حالی که اگر مسئولیت ناشی از عمل غیر بر مبنای تقصیر آموزگار در امر نگهداری و مواظبت مطرح گردد، تضمینی است برای زیان دیده تا با عدم جبران خسارت مواجه نگردد. بدیهی است این مسئولیت نیز گرچه به ظاهر، ناشی از عمل غیر می باشد، اما در واقع نوعی مسئولیت ناشی از عمل شخص است. زیرا معلم با ارتکاب تقصیر در امر نگهداری و مواظبت گویا خسارت ناشی از تقصیر خویش را جبران می سازد. بنابراین از قانونگذار انتظار می رود تا با توجه به سابقه طرح مساله در فقه نسبت به تدوین مقرراتی در این زمینه اهتمام ورزد. زیرا مساله مسئولیت معلم از چنان اهمیتی برخوردار بوده که در متون فقهی نیز مساله خاصی به آن اختصاص داده و جداگانه آن را مورد بحث قرار داده اند. ازسویی مطالعه فقه نشان می دهد که در فقه نیز ابزارهایی برای پاسخ به مسئولیت معلم ناشی از عمل دانش آموز وجود داشته و این می طلبد که مقنن با استمداد از فقه و به کمک حقوق تطبیقی مساله مزبور را در قوانین نیز منعکس نماید.

منابع و مأخذ

"فارسی"

۱. بادینی، دکتر حسن. ۱۳۸۴. فلسفه مسئولیت مدنی. ج ۱. شرکت سهامی انتشار.
۲. صفایی، دکتر سید حسین. رحیمی، دکتر حبیب الله. ۱۳۸۹. مسئولیت مدنی (الزامات خارج از قرارداد). ج ۱. سمت
۳. قاسم زاده، دکتر سید مرتضی. ۱۳۷۸۴ مبانی مسئولیت مدنی. ج ۱. نشر دادگستر.
۴. کاتوزیان، دکتر ناصر. حقوق مدنی. ۱۳۸۶. الزام های خارج از قرارداد. ج ۱، ۸، انتشارات دانشگاه تهران.

"عربی"

۵. ابن البراج، قاضی عبد العزیز. ۱۴۰۶. المذهب. ج ۲. ج ۱. جامعه المدرسین.
۶. جبعی العاملی، زین الدین. ۱۴۱۰. الروضه البهیة فی شرح اللعنه الدمشقیة. ج ۱۰. ج ۱. نشر کتابفروشی داوری. قم. ایران.
۷. حلی (محقق). ابوالقاسم نجم الدین جعفر بن الحسن. ۱۴۰۸. شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام. ج ۴. ج ۲. موسسه اسماعیلیان.
۸. حلی (علامه) حسن یوسف بن مطهر اسدی. ۱۴۲۱. تلخیص المرام فی معرفه الاحکام. ج ۱. قم. ایران. انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
۹. طباطبایی، سید علی بن ابن معاذ. ۱۴۱۸. ریاض المسایل. ج ۱۶. ج ۱. موسسه آل البيت علیهم السلام. قم. ایران.
۱۰. عبدالله، الدكتور هدی. ۲۰۰۸. الاعمال غیر المباحه. ج ۳. ج ۱. منشورات الحلبي الحقوقیه.
۱۱. عمیدی، سید عمید الدین عبد المطلب بن محمد. ۱۴۱۶. کنز الفوائد. ج ۳. ج ۱. دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم. قم. ایران.
۱۲. عوجی، مصطفی. القانون المدنی. ۲۰۰۹. المسئولیه المدنیة. ج ۲. ج ۴. منشورات الحلبي الحقوقیه.
۱۳. مدنی کاشانی، حاج آقا رضا. ۱۴۰۸. کتاب الدیات. ج ۱. دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم